

COMPLEXUL NEOLITIC DE LA GRĂDIȘTEA ULMILOR—BOIAN, JUD. IALOMIȚA (1960—1965)

EUGEN COMȘA

IN PERIOADA amintită au fost continuate săpăturile arheologice de pe grindul «Grădiștea Ulmilor», din mijlocul fostului lac Boian, de pe teritoriul satului Vărăști (jud. Ialomița). Lucrările s-au efectuat în colaborare cu membrii Centrului de antropologie din București¹. Săpăturile au fost executate în două sectoare: I. Așezarea Boian A și II. Necropola gumelnițeană.

I. *Așezarea Boian A.* — În campania de săpături din anul 1960 s-a încheiat cercetarea limitelor complexelor arheologice din partea de nord-est a grindului. În jurul ridicăturii scunde cunoscută și sub denumirea de Boian A încă din anul 1957 au fost săpate o serie de șanțuri perpendiculare pe limita sudică a complexului, iar în anii următori alt grup de șanțuri perpendicular pe limita de vest a complexului. Acestea din urmă au fost continuate printr-o secțiune longitudinală est-vest, prin mijlocul porțiunii păstrate din așezare.

Din suprafața ei rămăsese necercetată o porțiune mai întinsă între malul de nord al grindului și secțiunea longitudinală. În 1961, ne-am propus săparea unui șanț în acea parte, pentru a controla dacă nu cumva tocmai acolo se află resturile vreunei locuințe din faza Vidra și pentru a verifica dacă stratigrafia din aceeași porțiune corespunde cu cea din sectoarele vecine.

Pe întreaga întindere a ridicăturii corespunzătoare așezării Boian A, sub stratul subțire de sol vegetal, se observă o serie de fișii înguste, succesive, de nisip amestecat cu sfărâmături de valve de scoici și cochilii de melci mici de apă: straturi corespunzătoare unor perioade de inundații intense ale lacului Boian. Fișile de inundații alternează cu benzi, tot atât de înguste, de sol vegetal. O bună parte din înălțimea ridicăturii se datorește tocmai acestui strat de inundație. Sub el se află un strat de pământ de culoare neagră, documentat pe întreaga întindere cercetată, în cuprinsul căruia, la partea superioară, se întâlnesc din loc în loc resturi de locuire din a doua epocă a fierului, cu materiale geto-dacice specifice. În stadiul actual

¹ Săpăturile de la Boian s-au efectuat cu fonduri puse la dispoziție de Institutul de arheologie și de Centrul de antropologie din București. Colectivul a fost alcătuit din: Eugen Comșa de la Institutul de arheologie din București; dr. Dardu Nicolăescu-

Plopșor, dr. C. Maximilian, dr. Cantemir Rîșcuția, Alexandra Bolomey, Ioana Popovici, Laura Bibiri, Gr. Avakian, Vasile Caramela și Andrei Cuteș de la Centrul de antropologie din București.

al cercetărilor se poate face precizarea că locuirea geto-dacică a fost mai intensă în zona limitei sudice a ridicăturii în locuri ferite de vânturile puternice dinspre nord. Singurele resturi de locuință geto-dacică s-au găsit în marginea sudică a săpăturilor noastre; mai la nord s-au cercetat numai câteva gropi izolate, de diferite forme și dimensiuni. În jumătatea nordică a sectorului cercetat de noi, nu s-a găsit nici un complex geto-dacic, ci numai câteva fragmente ceramice izolate. Cioburile din această vreme sînt mai numeroase în partea de sud. Este vorba de frînturi din vase obișnuite, locale, găsite totdeauna în asociere cu cioburi de amfore elenistice de import.

În porțiunea sudică, au fost cercetate și golite patru gropi din a doua epocă a fierului, între care trei rotunde cu secțiunea în formă de pîlnie, pline de pămînt de culoare închisă. În zona de mijloc s-a delimitat o groapă mai mare, de formă ovală, cu fundul în pantă și avînd partea inferioară cuptorită adînc în mal. Urme de arsură nu se observă pe fundul și malurile părții cuptorite; de aceea, presupunem că groapa a fost folosită pentru extragerea lutului necesar construirii locuințelor. Din umplutură au fost scoase la iveală mai multe fragmente din vase dacice modelate din pastă amestecată cu cioburi pisate. Unele cioburi sînt ornamentate cu briuri alveolate în relief, întrerupte prin proeminențe caracteristice.

Într-o groapă mică, alăturată, s-au găsit frînturi foarte ruginite din niște obiecte mici de fier. Prin urmare, așezarea corespunde unei perioade cînd metalurgia fierului ajunsese la o dezvoltare deosebită la geto-daci și diversele obiecte de fier ajungeau pînă în așezările mărunte, cum este de exemplu și cea de pe grindul « Grădiștea Ulmilor ».

La o adîncime mai mare, numai în partea sudică, se găsesc rare fragmente ceramice specifice primei epoci a fierului, dintre care amintim o toartă de formă zveltă, mai subțire la partea superioară. Pe fațeta exterioară este ornamentată cu romburi din linii incizate.

Deasupra stratului de cultură din faza Vidra se află frînturi de vase, cu marginile rotunjite, rulate aparținînd fazei Vidra și printre ele rare cioburi din faza de tranziție la cultura Gumelnița.

În legătură cu așezarea neolitică Boian A, din faza Vidra, s-au pus în continuare două probleme mai importante și anume: verificarea limitei de vest a așezării propriu-zise și apoi aceea a locuințelor. Pentru rezolvarea problemelor menționate s-au cercetat, prin șanțuri, trei sectoare deosebite ale ridicăturii. Primul șanț a fost trasat înspre marginea de nord-vest, al doilea în centrul și al treilea în partea de sud-est a complexului.

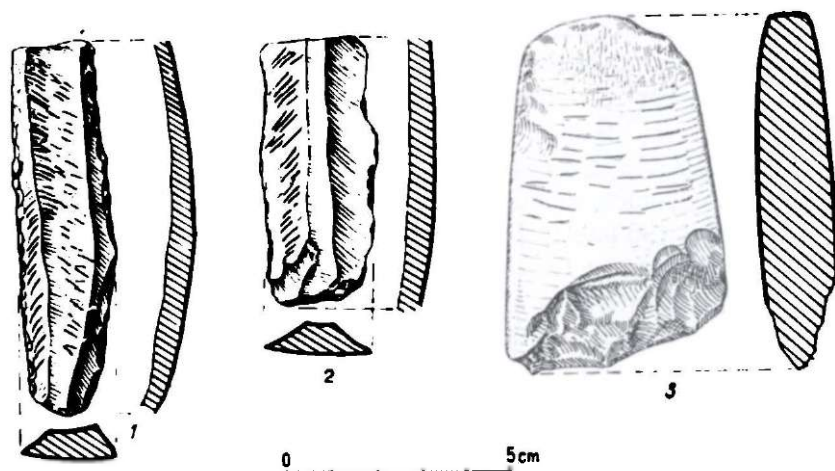
În cuprinsul șanțului nordic au fost descoperite materiale foarte puține într-un strat de cultură subțire. Această observație ne face să presupunem că porțiunea respectivă se afla în afară, spre vest de partea locuită mai intens din așezarea Boian A. Astfel s-a încheiat cercetarea primei probleme în sensul că din așezarea Boian A propriu-zisă, a mai rămas pînă în zilele noastre o porțiune restrînsă de aproximativ 30×20 m. Cea mai mare parte din așezare (anume cea de est) a fost distrusă de apele lacului. Din informațiile culese de la localnici rezultă că numai în decursul ultimilor 20 de ani, din cauza inundațiilor anuale și a ghețurilor, de-a lungul marginii de est a așezării, a fost distrusă o fișie largă de peste 10 m. Nu exclu-dem eventualitatea că, în lungul malului de nord al grindului, mai spre vest, ar putea exista unele complexe mici, izolate de locuire contemporane cu așezarea.

Împreună cu materialele de tip Vidra, în sectorul de nord, s-a găsit și o așchie de silex, care după aspect datează din paleolitic. Pe piesă se observă urmele de desprindere a unor așchii largi. Unealta este patinată puternic și rulată. Piesa paleolitică a fost desigur găsită întîmplător de oamenii neolitici și refolosită. În același șanț, la baza stratului de cultură de culoare cafenie deschisă, s-au dezvelit mai multe pietre (de forme neregulate) fiecare avînd cîte 10—15 cm lungime. Întrucît în regiunea din preajma malului de nord al lacului Boian nu se găsește piatră,

trebuie să admitem că bolovanii au fost aduși de la sud de Dunăre și folosiți de oamenii neolitici în cuprinsul așezării Boian A.

Numai în șanțul de sud s-au descoperit câteva bucăți mărunte, izolate, deranjate ale unor vetre din faza Vidra. Este vorba de frânturi de vetre făcute direct pe sol din lipitură de

Fig. 1. — Unelte de silex și de piatră descoperite în așezarea Boian A, 1—3.

lut, plane, făcute și apoi arse la roșu în cursul folosirii îndelungate. În schimb, nu s-au găsit resturi de locuințe păstrate *in situ*.

Dintre uneltele fazei Vidra s-au descoperit lame (fig. 1/1,2) și se cuvine să scoatem în evidență existența unor piese de silex, de formă triunghiulară prelungă, lucrate pe fața unor lame. Ele sînt retușate din două părți pe față și uneori pe partea dorsală, formîndu-se un fel de unelte cu peduncul.

La baza stratului de cultură, în sud, s-a mai descoperit un topor plat din rocă vulcanică (fig. 1/3), iar pe plajă o dăltiță plată de piatră.

Dintre numeroasele fragmente ceramice de tip Vidra amintim mai multe cioburi din vase cu decor excizat. Se cuvin a fi remarcate și cele câteva fragmente din suporturi paralelipipedice și cilindrice. Porțiunile păstrate sînt mari și au decor liniar, incizat. În 1961, la baza stratului și în pămîntul galben viu, au fost descoperite patru morminte de înhumăție aparținînd fazei Vidra. Scheletele s-au dezvelit la diferite adîncimi. Unul se afla la circa 0,50 m adîncime sub nivelul apelor lacului.

Pe grupe de vîrste scheletele se împart după cum urmează : 2 schelete sînt de copii (unul de cîțiva ani) și 2 schelete sînt de adulți. Se observă o diferențiere în privința adîncimilor. Resturile în cea mai mare parte măcinate ale scheletelor de copii, s-au găsit la o adîncime mai mică cu 0,50—0,60 m în raport cu cea a scheletelor de adulți. Toate scheletele erau în poziție chircită (mai mult sau mai puțin accentuată), pe partea stîngă. La unul dintre schelete s-au găsit mărgelile din scoici de *Spondylus* și de *Dentalium*. O parte dintre ele le-am adunat din dreptul gîtului, altele câteva s-au descoperit în preajma humerusului stîng, deasupra cotului. Considerăm că ele au făcut parte dintr-un fel de brățară.

În anii viitori vom mai efectua sondaje în jurul așezării pentru a mai găsi morminte izolate sau poate chiar o necropolă din faza Vidra.

Descoperirile de la Cernica ne-au pus problema dacă nu cumva și în legătură cu așezarea Boian A (în cuprinsul căreia s-au găsit morminte izolate) din faza Vidra a culturii Boian,

există și o necropolă propriu-zisă. Ne-am propus să facem o încercare de a o găsi dacă există și pentru aceasta am făcut sondaje în lungul unei creste scunde din apropiere de așezarea Boian A. Încercarea noastră a dus pentru moment la descoperirea a încă două morminte aparținând fazei Vidra a culturii Boian. Scheletele s-au găsit relativ aproape unul de altul, dar ele încă nu ne permit, pînă la noi cercetări, să afirmăm că sînt morminte izolate sau într-adevăr fac parte dintr-o necropolă mai vastă. Ambele schelete descoperite aparțin unor adulți, îngropați în poziție chirchită, așezați pe partea stingă, cu craniul orientat pe direcții apropiate de est (primul spre est al doilea spre sud-est). Cele două schelete au avut mîinile îndoitte tare din cot și așezate cu palmele în dreptul feței. Este deosebit de important primul dintre schelete care avea sub unul din coate pus un vas de lut ars, anume un pahar (specific culturii Boian) de formă tronconică, avînd suprafața lustruită cu grijă.

În anul 1963 au fost secate apele lacului Boian și astfel au ajuns la lumina zilei urmele distruse (păstrate pe fundul fostului lac) ale părții de est a așezării Boian A. În anul 1964 s-au cercetat aceste urme și s-au strîns diferite materiale arheologice. Dintre acestea majoritatea sînt cioburi cu decor excizat sau incizat, mai rare sînt cele de uz comun cu decor în relief. S-au adunat și numeroase piese de silex de culoare gălbuie (specific platformei prebalcanice), așchii și unelte întregi, în principal lame și răzuitoare. Mult mai rare sînt uneltele cu vîrf pedunculat. În aceeași zonă s-au descoperit și o serie de topoare de piatră, plate, de formă trapezoidală, de obicei de dimensiuni reduse. Cercetarea terenului duce la observația că materialele arheologice ce se aflau pe fundul bălții (constituind o parte din resturile de locuire a unei comunități din faza Vidra a culturii Boian), se prezintă sub două feluri de grupări. În preajma fostului mal al grindului, materialele arheologice formează o diră paralelă cu malul, ele fiind îngrămădite astfel datorită acțiunii valurilor bălții. În rest pe terenul acum uscat se observă din loc în loc aglomerări de materiale (fragmente ceramice, numeroase oase de animale, mai ales de bovine; pietre destul de multe și lipitură arsă sub formă de bulgări mici, în cantitate redusă etc.). Locul pe care se află materialele unei astfel de aglomerări are formă aproximativ circulară, cu diametrul de circa 10 m. Aglomerările sînt la distanțe inegale unele de altele. Terenul pe care sînt răspîndite aglomerările de materiale menționate, reprezintă desigur întinderea pe care a avut-o în vechime așezarea Boian A, iar fiecare aglomerare în parte corespunde unei locuințe sau anexe gospodărești. Toate însă au fost distruse prin surparea neconținută a malului grindului de către apele de inundație ale Dunării.

Ținînd seama de o porțiune mai ridicată a terenului (din partea de nord-est a grindului « Grădiștea Ulmilor » lingă care se găseau majoritatea materialelor arheologice și de faptul că în jurul ridicăturii, relativ scunde, erau terenuri mai joase care cu ușurință puteau fi acoperite de apele de inundație ale fluviului, se părea, că așezarea Boian A, existase pe ridicătură și în prelungirea ei ipotetică spre est. De asemenea, se admitea că o bună parte din întinderea așezării a fost distrusă de apele bălții. În prezent, judecînd situația în funcție de răspîndirea aglomerărilor de materiale se aduc precizări importante pentru delimitarea întinderii așezării și pentru aprecierea formei ei din vechime. Aglomerări de materiale indicînd resturile așezării s-au găsit spre nord-est de malul grindului; de asemenea, așa cum s-a presupus mai înainte și spre est de malul corespunzător al grindului și fapt cu totul neașteptat, s-au găsit aglomerări pînă departe spre sud-est de ridicătura conținînd ultimele resturi de pe grind ale așezării. Astfel se dovedește că în vechime grindul se întindea sub forma unei limbi de pămînt pînă departe spre est și că de-a lungul acesteia erau înșirate (cîte una sau într-un caz cîte două), la intervale inegale, mai multe locuințe. Observațiile recente permit să arătăm că așezarea Boian A în antichitate a avut forma ovală neregulată, cu axul lung de circa 200 m, orientat pe direcția NV—SE. Lățimea fișiei fiind de aproximativ 60 m. Locuințele erau gru-

pate mai cu seamă în partea centrală și de sud-est a așezării. Până în zilele noastre s-a păstrat mai puțin de un sfert din întinderea ei.

În zona așezării Boian A în anul 1964 s-au făcut o serie de șanțuri paralele, pe fundul fostei bălți, pentru a se găsi gropi corespunzătoare așezării și eventuale resturi de obiecte de lemn din epoca neolitică. În porțiunea cercetată nu s-au găsit astfel de resturi.

II. În sectorul necropolei ne-am propus studierea amănunțită a complexului și eventual delimitarea întinderii ei de-a lungul malului. După săpăturile dintre 1960–1965 terenul ocupat de necropola gumelniteană a depășit 220 m lungime iar în lățime a fost cercetată o fișie de 15 m. În unele porțiuni necropola depășește această lățime. Prin urmare, limitele efective ale necropolei depășesc în lungime și lățime suprafața cercetată. Am fost nevoiți să încetăm cercetarea complexului, din cauza unei pepiniere silvice.

Pe terenul cercetat în 1960–1961, stratul de pământ conținând resturi arheologice are circa 1,60 m grosime. În perioada când se făceau săpăturile, circa 0,40 m din stratul de cultură se afla sub nivelul apei.

Pe baza observațiilor stratigrafice și tipologice, stratul de cultură a fost împărțit în două straturi deosebite, ambele din epoca neo-eneolitică; deasupra se găsesc fragmente ceramice izolate din epoca dacică.

Stratul inferior conține materiale de tip Dudești, are circa 0,40 m grosime și în porțiunea cercetată se afla în întregime sub nivelul apei, de aceea din el s-au extras doar materialele și prin sondare s-a ajuns până la pământul galben, care în porțiunea respectivă nu conținea resturi arheologice. În alte locuri, fără îndoială, în el au fost săpate gropile obișnuite ale purtătorilor culturii Dudești și poate chiar gropile mormintelor lor.

Stratul de cultură Dudești este bogat în materiale diverse. Dintre unelte se cuvin a fi amintite topoarele în formă de calapod (fig. 2/1, 2) masive, din rocă vulcanică, de culoare verzuie.

S-au scos la iveală numeroase fragmente ceramice (din pastă amestecată cu multă pleavă) făcând parte din cele trei categorii ceramice: de uz comun, din pastă bună (cu decor incizat) și ceramică fină de culoare neagră sau cenușie (cu decorul alcătuit din caneluri înguste, paralele).

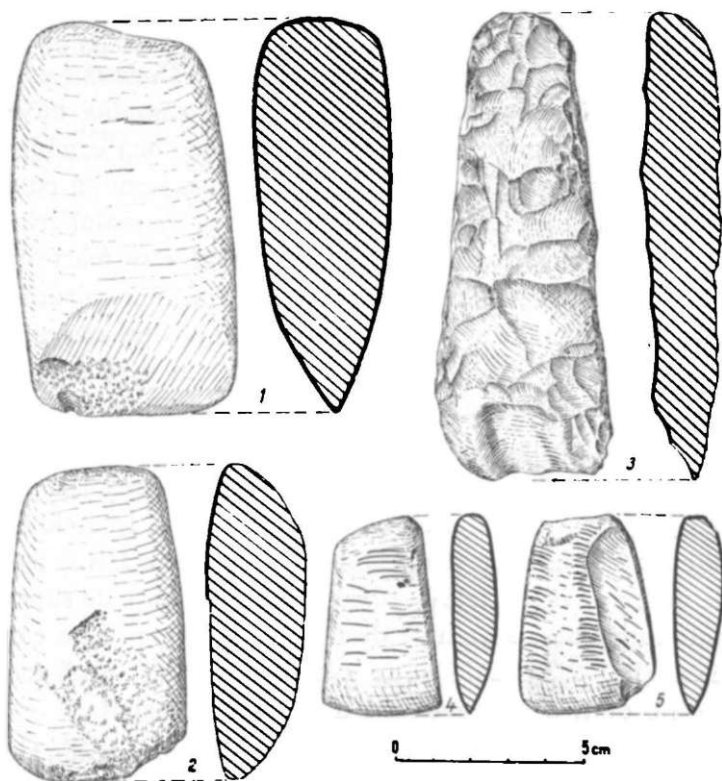

Fig. 2. — Unelte de silex și de piatră descoperite în zona necropolei gumelniteane, 1–5.

Complexul este caracterizat prin unele elemente ornamentale foarte apropiate de cele specifice fazei Vădastra I, din perioada de sfârșit a acesteia, când apar unele motive decorative realizate prin incizie adâncă și largă ce precede pe acelea specifice fazei Vădastra II.

Amintim un vas scund, de formă pătrată, cu suprafața lustruită și neornamentat. Din același strat provine și o figurină de lut ars.

Complexul de tip Dudești de pe « Grădiștea Ulmilor » datează din faza Cernica a culturii Dudești.

Pe lângă fragmentele ceramice de tip Dudești s-au descoperit și rare cioburi de tip Bolintineanu. Din cauza lipsei observațiilor stratigrafice nu putem da un răspuns clar cu privire la raportul de cronologie relativă dintre cele două complexe. În funcție de observațiile făcute la Vădastra se știe că faza Vădastra I (strins înrudită cu cultura Dudești) și faza Bolintineanu au fost cel puțin în parte paralele în timp. Pe malul grindului numărul cioburilor de tip Bolintineanu în raport cu cele de tip Dudești este foarte redus, indiciu că pe locul cercetat ne aflăm în fața resturilor de așezare ale oamenilor culturii Dudești și că probabil în mare parte amestecul este întâmplător, dacă avem în vedere că resturi de locuire efectivă din faza Bolintineanu au fost descoperite la circa 150 m spre sud, de punctul descris, pe același grind. Existența celor două așezări deosebite exclude posibilitatea contemporaneității lor de pe grind și în regiunea învecinată.

Stratul de cultură de deasupra avînd circa 1,20 m grosime s-a format în cursul locuirii îndelungate a purtătorilor culturii Gumelnița. În 1960 au fost deosebite două niveluri gumelnițene: cel inferior avea la bază o vatră masivă, iar cel superior — la numai o jumătate de metru pe orizontală — resturile unei locuințe de suprafață. În cursul lucrărilor au fost adunate numeroase materiale de tip Gumelnița, printre care multe unelte de silex, un topor de silex (fig. 2/3), dălțițe de piatră (fig. 2/3—5) și foarte multe fragmente ceramice, toate datînd dintr-o fază evoluată a culturii Gumelnița.

Cele două straturi de cultură au fost deranjate din loc în loc de gropile mormintelor gumelnițene ulterioare.

În suprafața cercetată în 1964 s-a găsit și o groapă de formă neregulată. În pămîntul de umplutură al gropii, alcătuit din sol de culoare cafenie închisă, se aflau mai multe fragmente ceramice caracteristice, modelate din pastă amestecată cu o mare cantitate de cochilii de melci pisate. În aceeași groapă s-a găsit și un pumnal mic de bronz, cu lama triunghiulară, simetrică, cu limbă la minier. Materialele descoperite în groapă corespund în timp așezării aparținînd culturii Cernavoda I, care, în tell-ul Boian B din apropiere, suprapune așezarea gumelnițeană.

Amintim că într-o altă groapă mică s-au descoperit oasele unui schelet de copil. Oasele miciute erau așezate grămăjoară, pe fundul gropii pline cu pămînt negru. Mormîntul datează probabil din a doua epocă a fierului, documentată în apropiere, de-a lungul malului de nord al grindului.

Rezultatele săpăturilor de la Boian s-au dovedit a fi deosebit de utile prin aceea că ne-au permis să cunoaștem atît caracteristicile tuturor elementelor fazei Vidra a culturii Boian, și a unora specifice culturii Gumelnița, cît și riturile funerare ale purtătorilor celor două culturi.

LE COMPLEXE NÉOLITHIQUE DE GRĂDIȘTEA ULMILOR—BOIAN,
DÉP. DE IALOMIȚA (1960—1965)

RÉSUMÉ

La série des dépôts archéologiques se succèdent comme suit dans la zone de l'agglomération Boian A : la première couche (inférieure) est une couche de la phase Vidra ; elle est superposée par des restes isolés d'habitat de la phase de transition à la culture Gumelnița ; viennent ensuite de rares vestiges du premier âge du fer et puis une couche avec une suite de fosses du second âge du fer. On a trouvé aussi six sépultures de la phase Vidra.

Les fouilles de la nécropole de type Gumelnița ont continué sur le rivage nord de l'îlot. On constate la présence dans cette zone de deux couches archéologiques. Celle inférieure, occupant seulement une bande étroite de terrain, contient des matériaux spécifiques pour la phase Cernica de la culture Dudești ; la seconde couche, couvrant toute la superficie explorée, comporte deux niveaux avec des matériaux de type Gumelnița. De nombreuses tombes de type Gumelnița ont été mises au jour dans cette même zone.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — 1—3, outils en silex et en pierre découverts dans l'agglomération Boian A.

Fig. 2. — 1—5, outils en silex et en pierre trouvés dans la zone de la nécropole de type Gumelnița.